

ประติมากรรมสัมฤทธิ์ จากอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้า สุภัทราวดี ดิศกุล

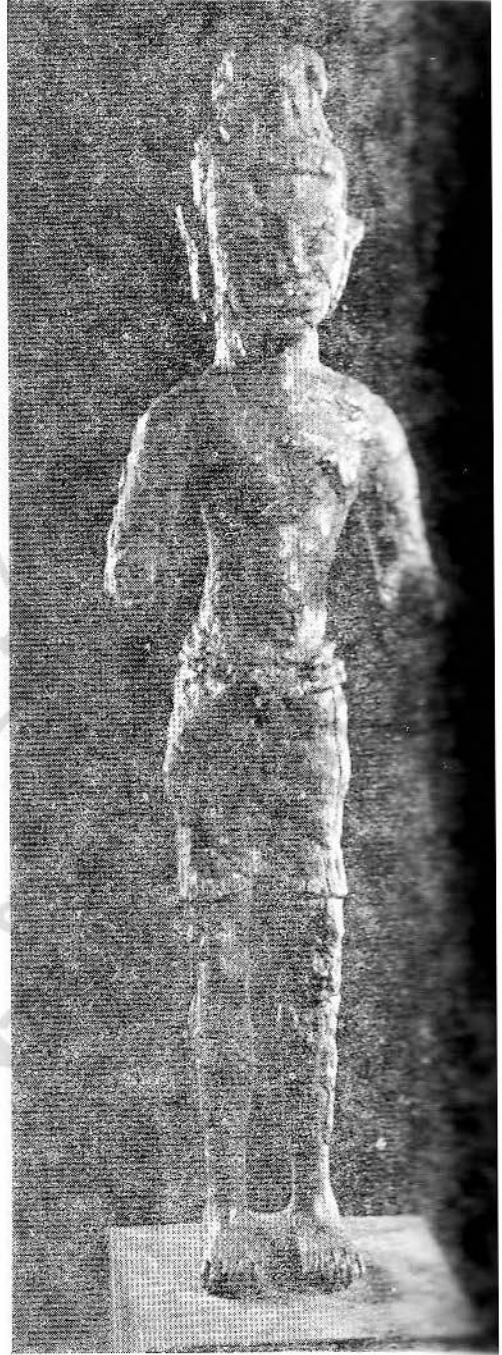
หม่อมผู้สนใจเรื่องประติมากรรมสัมฤทธิ์ซึ่งค้นพบที่ปราสาทแห่งหนึ่ง
ในอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ และถูกนำถักลอบออกไปนอกประเทศไทย
กันมาก ถึงขนาดมีผู้เขียนบทความเป็นภาษาฝรั่งเศสเรื่องหนึ่งและภาษาอังกฤษ
เรื่องหนึ่ง ดังจะกล่าวถึงต่อไป

เรื่องเดิมมีอยู่ว่ามีผู้ค้นพบประติมากรรมสัมฤทธิ์จำนวนหนึ่งซึ่งมีทั้งพระพุทธรูปสมัย
ทวารวดี พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรและศรีอารียเมตไตรย สำหรับบรรดาเทวรูปพระโพธิสัตว์
เหล่านี้อาจกำหนดอายุได้ใกล้เคียงพอใช้ เพราะมีลักษณะคล้ายคลึงกับประติมากรรมขอมสมัย
กำแพงพระคู่อารวาระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔ น่าเสียดายที่ประติมากรรมสัมฤทธิ์เหล่านี้มิได้
เข้ามาสู่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในประเทศไทยเลยแม้แต่รูปเดียว ส่วนใหญ่ถูกถักลอบนำ
ออกนอกประเทศหมดสิ้น คงมีเหลืออยู่แต่ในพิพิธภัณฑสถานเอกชนเพียง ๒-๓ รูปเท่านั้น
ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงบทความเหล่านั้นต่อไปตามลำดับ

บทความแรกเป็นภาษาฝรั่งเศสชื่อ ประติมากรรมสัมฤทธิ์สมัยก่อนสร้างเมือง
พระนครรูปพระโพธิสัตว์ศรีอารียเมตไตรย (Un bronze d' époque préangkorienne
représentant Maitreya) ของนายอัลแบร์ท เลอบอนเนอ (Albert Le Bonheur) ภัณฑารักษ์
ประจำพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ตีพิมพ์ในวารสารศิลปะเอเชีย (Arts
Asiatiques) เล่มที่ ๒๕ ค.ศ. ๑๙๑๒ นายเลอบอนเนอได้กล่าวถึงรูปพระโพธิสัตว์ศรีอารียเมต-
ไตรยสัมฤทธิ์ สูง ๔๖ ซม. ซึ่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ซื้อไว้ (รูปที่ ๑) บทความเรื่องนี้อ่านก่อน
ข้างยากเพราะเต็มไปด้วยเชิงอรรถซึ่งบางครั้งก็ค่อนข้างยาวเกินไป นายเลอบอนเนอได้ขัดแย้ง
กับศาสตราจารย์ บวสเซอร์ลีเยผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสในศิลปะภาคเอเชียอาคเนย์หลายเรื่อง ดังจะ
นำมากล่าวเฉพาะแต่เรื่องที่ทำให้เห็นว่าสำคัญเท่านั้น

1. พระโพธิสัตว์กวีอริยมหาคโรธ ๔ กร สัมฤทธิ์ สูง ๕๖ ซม.
Four armed Maitreya Bodhisattva Bronze 46 cm.

2. พระโพธิสัตว์กวีอริยมหาคโรธสัมฤทธิ์ ศิลปลพบุรี พุทธศตวรรษ
๑๓-๑๔ Bronze Maitreya Bodhisattva Lopburi Art
8th-9th century A.D.

เกี่ยวกับตรึงก์ (การยืนเอียงตน) นายเลอบอนเนอกล่าวว่ามี ๓ แบบคือ ฮาังก์ (การยืนเอียงตนเพียงเล็กน้อย) สมังก์ (การยืนเอียงตนอย่างธรรมชาติ ไม่ใช่ยืนตรง) และอติ-งังก์ (การยืนเอียงตนอย่างมาก) นายเลอบอนเนอได้กล่าวว่าการยืนเอียงตนเหล่านี้มีขนาด ๓, ๔ และ ๕ องศาตามลำดับ หรือนิวทำหัวแม่โป้งจะห่างกัน ๑๘, ๒๐ และ ๒๒ องศาตามลำดับ

เกี่ยวกับที่มาของรูปพระโพธิสัตว์ศรีอารียเมตไตรยองค์ที่พิพิภณท์กัเมต์ซื่อไว้ (รูปที่ ๑) ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับประติมากรรมสัมฤทธิ์องค์อื่น ๆ ซึ่งค้นพบที่อำเภอประโคนชัย นายเลอบอนเนอได้กล่าวไว้ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีผู้ค้นพบประติมากรรมสัมฤทธิ์สมัยก่อนเมืองพระนครเกือบ ๓๐๐ รูปในปราสาทขอมสมัยเมืองพระนครแห่งหนึ่ง ในอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งอาจเป็นปราสาทลอมธม (Lom Thom) ก็ได้ มีขนาดสูงตั้งแต่ ๑ เมตร สำหรับประติมากรรม ๕ - ๖ รูปลงไปจนกระทั่งถึงราว ๑๐ เซนติเมตร แต่ส่วนใหญ่ก็มีความสูงระหว่าง ๒๐ - ๓๐ เซนติเมตร

ต่อจากนั้นนายเลอบอนเนอได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างประติมากรรมสัมฤทธิ์ ซึ่งค้นพบที่อำเภอประโคนชัยเหล่านี้กับอาณาจักรศรีจนาตะ อาณาจักรนี้คงตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราชเพราะได้ค้นพบศิลาจารึกที่บ่ออีกาซึ่งตั้งอยู่ราว ๔๐ กิโลเมตร ทางทิศตะวันตกของเมืองนครราชสีมาในปัจจุบัน ทฤษฎีนี้ศาสตราจารย์บวสเชอลีเยเป็นผู้ตั้งขึ้นก่อน แต่ในปัจจุบันศาสตราจารย์บวสเชอลีเยก็ชักจะเปลี่ยนความคิดไปเสียแล้ว แต่นายเลอบอนเนอก็ยังคงเห็นอยู่ว่าอาจเป็นเช่นนั้นได้

สำหรับอิทธิพลจากที่ต่าง ๆ ซึ่งมีต่อเทวรูปพระโพธิสัตว์ศรีอารียเมตไตรยองค์นี้ นั้น นายเลอบอนเนอได้ค้นคว้าความคิดเห็นของศาสตราจารย์บวสเชอลีเยเกี่ยวกับอิทธิพลของศิลปะศรีวิชัย โดยนายเลอบอนเนอได้กล่าวว่าการที่ประติมากรรมขอมรุ่นต้นมีลักษณะคล้ายกับประติมากรรมอินโดนีเซียรุ่นต้นนั้นอาจเป็นเพราะได้รับอิทธิพลมารวมกันจากศิลปะอินเดียก็ได้ ข้อนี้ความคิดเห็นของนายเลอบอนเนออาจถูกต้อง แต่สำหรับทรงผมที่นายเลอบอนเนอกล่าวว่าเป็นประติมากรรมขอมรุ่นต้นมีทรงผมหลายแบบแทนที่จะมีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันตามแบบที่ศาสตราจารย์บวสเชอลีเยได้เคยกล่าวอ้างไว้ นั้น ศาสตราจารย์บวสเชอลีเยอาจถูกต้องมากกว่า

สำหรับลักษณะรูปภาพ (iconography) ของบรรดาประติมากรรมสัมฤทธิ์ซึ่งค้นพบที่อำเภอประโคนชัยนั้น นายเลอบอนเนอได้นำไปเปรียบเทียบกับภาพสลักที่ในถ้ำเขาศรี-ถมอรัตน์ใกล้กับเมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ (ในบทความเรื่องนี้เรียกผิดเป็นถ้ำมรมราชทุก

แห่ง) ว่าอาจเป็นพระพุทธรูปอยู่กลาง พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยอยู่ด้านขวา และพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่ด้านซ้ายก็ได้ หรืออาจเป็นพระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยอยู่กลาง พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรอยู่ด้านขวา พระโพธิสัตว์มัญชุศรีอยู่ด้านซ้ายก็ได้

สำหรับการกำหนดอายุเวลาของบรรดาประติมากรรมสัมฤทธิ์ที่ค้นพบที่อำเภอประโคนชัยเหล่านี้ นายเลอบอนเนอเห็นว่ายังไม่อาจกระทำได้อย่างแน่นอน

อีกบทความหนึ่งเป็นภาษาอังกฤษของนางสาวเอมมา ซี บังเกอร์ (Emma C. Bunker) แห่งวิทยาลัยโคโลราโดและพิพิธภัณฑศิลป์แห่งเมืองเดนเวอร์ (Denver) สหรัฐอเมริกา เรื่อง ประติมากรรมสัมฤทธิ์สมัยก่อนเมืองพระนครจากอำเภอประโคนชัย (Pre-Angkor Period Bronzes from Pra Kon Chai) ตีพิมพ์ในจดหมายเกี่ยวกับศิลปะเอเชีย (Archives of Asian Art) เล่มที่ ๒๕ ค.ศ. ๑๙๗๑ - ๑๙๗๒ เป็นบทความสั้น ๆ ที่พยายามรวบรวมรูปภาพเกี่ยวกับประติมากรรมสัมฤทธิ์ซึ่งค้นพบที่อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์มากกว่า บทความนี้สำคัญที่ได้ให้รูปปราสาทอิฐที่ค้นพบประติมากรรมสัมฤทธิ์เหล่านี้ไว้ ๓ รูป แต่ก็ไม่ได้บอกว่าชื่อปราสาทอะไร และยังมีรูปประติมากรรมสัมฤทธิ์ที่ค้นพบอีก ๒๔ รูป เป็นของที่ปัจจุบันอยู่นอกประเทศไทยทั้งสิ้น คืออยู่ตามพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา พิพิธภัณฑสถานส่วนตัวของเอกชนและร้านค้าของเก่า แบ่งเป็นพระพุทธรูปยืนปางเสด็จจากดาวดึงส์ สมัยทวารวดี ๔ องค์ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรยืน ๙ องค์ เคียรพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ๑ เคียร พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยยืน ๖ องค์ (รวมทั้งของพิพิธภัณฑภัคิเมตท์ที่กล่าวมาแล้วด้วย ๑ องค์) พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ทราบว่าเป็นองค์ใดแน่ ๑ องค์ เทวดายืน ๒ องค์ นิ่ง ๑ องค์ อายุราวระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ ทั้งสิ้น ยกเว้นพระพุทธรูปสมัยทวารวดีซึ่งอาจมีอายุหลังลงมากกว่านั้นเล็กน้อย เทวรูปพระโพธิสัตว์บางองค์สวยงามมากทีเดียว เทวที่ข้าพเจ้าทราบยังคงมีเหลืออีก ๓ องค์ในประเทศไทยคือ พระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยสูง ๖๓ ซม. ๑ องค์ เทวดาสูง ๓๙ ซม. ๑ องค์ ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล และพระโพธิสัตว์ศรีอาริยมุตไตรยขนาดเล็กสูง ๒๒.๕ ซม. ๑ องค์ อีกองค์หนึ่งแต่ชำรุดมาก (รูปที่ ๒) นายดักลาส แลชฟอร์ด (Douglas Lashford) ชาวอังกฤษมอบให้แก่พิพิธภัณฑศ๑ณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

ข้าพเจ้าหวังว่าเรื่องนคงจะเป็นเครื่องสังวรแก่เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบภายในประเทศไทย มิให้เกิดชนได้อีกต่อไป